

Türkiye'nin İkinci 12 Eylül'ü: Evet İçin 12 Gerekçe

GÜNDEM

Türkiye'nin İkinci 12 Eylül'ü: Evet İçin 12 Gerekçe

Engin ŞAHİN

Türkiye 12 Eylül 2010 tarihinde 5982 sayılı, 1982 Anayasası'nın bazı maddelerinde değişikliği öngören kanun tasarısı hakkında referandum için sandık başına gitmeye hazırlanıyor. Anayasa değişikliği paketinin 7 Temmuz 2010 tarihinde Anayasa Mahkemesi tarafından rötuşlanmış hali referandumla sunuldu. Bu tarihten itibaren kamuoyu pakete EVET diyenler ve HAYIR diyenler olarak ikiye ayrılmış durumda. Anayasa değişikliği paketinin parlamentoda görüşmeleri sırasında bir anlamda yalnız kalan hükümet kanadı yani Adalet ve Kalkınma Partisi'ne şu sıralar Saadet Partisi, Büyük Birlik Partisi gibi

siyasi partiler ve birçok sivil toplum kuruluşu da destek vermekte ve paketin referandumda kabul edilmesi için çalışmalar yapmaktalar. Buna karşılık parlamentoda anayasa değişikliği paketine muhalif olan başta Cumhuriyet Halk Partisi olmak üzere Milliyetçi Hareket Partisi ve Barış ve Demokrasi Partisi Anayasa Mahkemesi kararının ardında meydanlara inmiş ve paketin referandumda kabul edilmemesi için siyaset yapmaktadır. Şu tabloda Türkiye'nin son dört aydır anayasa değişikliğine kilitlendiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bir de medya kuruluşlarının, federasyon ve konfederasyonların, genel anlamıyla sivil toplum kuruluşlarının da dâhil olduğu çift kutuplu siyasi ortam gündemi meşgul etmektedir. Ortada olan bir gerçek ise Türkiye tarihinde "İkinci 12 Eylül'ü" yaşanacaktır. Ancak bu defa bir darbe zihniyetinin ortaya koymuş olduğu 12 Eylül

değil, demokratik yollarla milli iradenin yansımaları göreceğimiz referandum ile 12 Eylül yaşanacaktır. Anayasa değişikliği paketine muhalif olanların çeşitli argümanlarını bu çalışmamızda detaylıca değinme çabasına girmeden, referandumda EVET denilmesi için önemli gördüğüm 12 önemli değişikliğin üzerinde durarak anayasa değişikliği paketini anlatmaya çalışacağım.

Neden "Evet"?

Anayasa değişikliği paketinin içindeki maddelere geçmeden önce paketi önemli kılan ilk gerekçe demokratik bir yolla yani referandumla kabul edilecek veya reddedilecek olmasıdır. Unutulmamalıdır ki referandum sonucu ne olursa olsun bu milli iradenin tecellisi olacaktır. Bir darbe veya muhtıra sonucu ortaya konmuş bir iradenin veya baskıcı yollarla halka dayatılan bir zihniyetin sonucu olmayacaktır. Bu açıdan modern demokrasilerde olduğu gibi

normlar hiyerarşisinde en tepede bulunan anayasaların değişikliği konusunun referandum ile halkın önüne getirilmesi ve kararın halka bırakılması fevkalade doğrudur. Toplumun bu önemi idrak etmesi ve düşüncesini sandık başına giderek ortaya koyması demokratik siyasal kültürün gelişimi açısından son derece önemlidir. Şimdi anayasa değişikliği paketine Evet oyu kullanılması doğru olacağı kanaatinin oluşmasına sebep olan maddelere bakalım:

1. 1982 Anayasası'nın Kanun Önünde Eşitliği düzenleyen 10. maddesinde *'herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir'* ibaresinden sonra çocuklar, yaşlılar, özürlüler, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gazilerin korunması için alınacak ekstra tedbirlerin eşitlik ilkesine aykırı sayılmayacağı fıkrasının anayasaya eklenmesi öngörülmüştür. Bunun anlamı saydığımız kişilere uygulanacak olan pozitif ayrımcılığın anayasal statü kazanmasıdır. Anayasanın değiştirilmesi yasak olan 2. maddesinde Türkiye Cumhuriyeti sosyal bir devlet olarak tanımlanmaktadır. Sosyal devlet, gerekli şartlarda devlet müdahalesini toplum içinde farklı ekonomik ve sosyal sınıflara ait bireyleri korumaya ve yardım etmeyi öngördüğüne göre yapılan bu değişikliğin ne gibi olumsuz bir tarafı vardır? Kaldı ki pozitif ayrımcı-

“

1982 Anayasası'nın 125. maddesine göre cumhurbaşkanının tek başına yapacağı işlemler ile Yüksek Askeri Şura kararlarına yargı yolu kapalıdır. İdarenin her türlü eylem ve işlemlerine yargı yolunun açık olması hukuk devletinin bir gereği iken Yüksek Askeri Şura'da alınan kararın yargı yoluna kapalı olması düşündürücüdür.

lık uygulanması öngörülen bireyler yardıma muhtaç, düşkün ve devlet korumasına ihtiyaç duyan kimselerdir. Bu nedenle referandumda Evet denilmelidir.

2. Anayasaların temel işlevlerinin başında temel hak ve özgürlükleri otorite karşısında korumak vardır. Değişiklik paketinde özel hayatın gizliliği ile ilgili anayasanın 20. maddesine eklenmek istenen fıkrada vatandaşlara kendileriyle ilgili kişisel verilerin korunmasını isteme hakkı getirilmektedir. Ayrıca bu hak; kişinin kendisiyle ilgili kişisel veriler hakkında bilgilendirilme, bu verilere erişme, bunların düzeltilmesini veya silinmesini talep etme ve amaçları doğrultusunda kullanılıp kullanılmadığını öğrenmeyi de kapsayacak kadar geniş düzenlenmiştir. Temel hak ve özgürlüğün bir adım daha genişlemesini sağlayacak olan bu madde referandumda Evet denilmesi için bir sebeptir.

3. Temel hak ve özgürlükleri genişleten diğer bir madde yurtdışına çıkma hürriyeti ile ilgilidir. Anayasa değişikliği paketi-

nin kabul edilmesi ile vatandaşın yurt dışına çıkma hürriyeti, ancak suç soruşturması veya kovuşturması sebebiyle hâkim kararna bağlı olarak sınırlandırılacaktır. Hukuk devletlerinde temel bir hakkın sınırlandırılması ancak hukuk makamlarının kararı ile mümkün olmalıdır. Benzer şekilde yurtdışına çıkma hürriyetinin engellenmesi bu değişiklik ile hâkim kararna bağlanacaktır. Bu sebeple referandumda Evet denilmelidir.

4. Anayasa değişikliği paketindeki diğer bir önemli değişiklik ise çocuk hakları ile ilgilidir. Yapılan düzenleme ile çocukların her türlü istismara ve şiddete karşı korunması ödevi devlette yüklenmekte ve çocuklar açısından anayasal hak haline getirilmesi amaçlanmaktadır. Çocuk istismarının günümüzde haberlere ne sıklıkla konu olduğu hatırlanırsa bu değişikliğin olumlu bir hamle olduğu gerçeği kaçınılmaz olarak kabul edilmelidir. Bu nedenle referandumda Evet denilmelidir.

5. Anayasa değişikliği paketinde memurları ilgilendiren

önemli bir değişiklik mevcuttur. Yapılması öngörülen değişiklikte memurlara ve diğer kamu görevlilerine toplu sözleşme yapma hakkı anayasal hak haline getirilmektedir. Memurlar açısından önemi azımsanmayacak bu değişikliğe Evet denmelidir.

6. 1982 Anayasasının 74. maddesinde yapılmak istenen değişiklik ile Kamu Denetçiliği Kurumu'nun kurulması amaçlanmaktadır. Kamu yönetimini denetleyen modern bir kurum olarak tanımlayabileceğimiz Kamu Denetçiliği Kurumu (Ombudsman), yönetimin hukuk dışına taşan, hakkaniyete uymayan, yasaların yanlış yorumlanması sonucu amacından sapan uygulamalarını hukuk devleti adına filtre eden, ıslah eden, ayrıca hukuk devletine olan inancı ve saygıyı pekiştiren bağımsız bir kamu otoritesidir.¹ Tarihsel gelişimi ise 18. yüzyılın başında İsveç'te ortaya çıkmış ve 1919 yılında Finlandiya'da, 1954 yılında Danimarka'da, 1963 yılında Norveç'te, 1962 yılında Yeni Zelanda'da, 1967 yılında İngiltere'de, 1971 yılında İsrail'de, 1976 yılında Portekiz'de, 1981 yılında Hollanda ve İspanya'da işlevsellik kazanmıştır. Son olarak Avrupa Birliği de 1992 yılında Maastricht Antlaşması ile Avrupa Ombudsmanı kurulmuştur.² Görüldüğü gibi birçok gelişmiş ülkede 18. yüzyıldan günümüze belli aralıklarla kuru-

lan Kamu Denetçiliği Türkiye Anayasasına eklenmeye çalışılmakta ve vatandaşlara Kamu Denetçisine başvuru hakkı verilmektedir. Bu nedenle referandumda Evet denilmelidir.

7. Yapılması planlanan diğer önemli bir değişiklik ise Yüksek Askeri Şura kararlarına yargı yolunun açılmasıdır.

Amerika Birleşik Devletleri'nde 9 üyenin tamamını, Almanya'da 16 üyenin tamamını, Avusturya'da 14 üyenin 6 asil üyesini seçilmiş organlar atamaktadır. Bu açıdan yapılması öngörülen değişiklik eksik ve yetersiz olduğu halde olumlu karşılanmalıdır. Çünkü 17 üyeli bir Anayasa Mahkemesi'ne parlamentonun sadece 3 üye seçmesi kanaatimce sayıca azdır. Bu rakamın en az 1/3 oranında olması daha doğru bir yaklaşım olacaktı. Ancak her halükarda Mahkemenin yapısının azda olsa değiştirilmesi pozitif bir adım olacaktır.

1982 Anayasası'nın 125. maddesine göre cumhurbaşkanının tek başına yapacağı işlemler ile Yüksek Askeri Şura kararlarına yargı yolu kapalıdır. İdarenin her türlü eylem ve işlemlerine yargı yolunun açık olması hukuk devletinin bir gereği iken Yüksek Askeri Şura'da alınan kararın yargı yoluna kapalı olması

düşündürücüdür. Özellikle sayıları binleri bulan değişik sebeplerle ordudan atılan TSK mensupları açısından bu değişiklik oldukça önemlidir. Alınacak idari bir kararla meslek hayatları biten ve bu karara karşı kabullenmekten başka yapabilecek hiçbir şeyi olmayan TSK mensupları referandumda Evet demeli ve yargıya başvuru hakkını elde etmelidir.

8. Anayasanın 145. maddesi Askeri Yargı'yı düzenlemektedir ve değişiklik paketinde bu maddenin değiştirilmesi amaçlanmaktadır. Yapılmak istenen bu değişikliğin temelinde askerlik ile ilgisi bulunmayan ancak işledikleri iddia edilen suçlardan dolayı yargılanmalarını engelleyen hukuk zırhını ortadan kaldırma amacı yatmaktadır. Daha açık bir ifadeyle Türkiye son dört yıldır değişik darbe planlarına sahne olmuştur. Bu planlar henüz yargıda olduğu için iddia niteliği taşımaktadır. Ancak hazırlanan iddianamelerden planların arkasında değişik rütbelerdeki subayların çıkması anayasa değişikliği paketinde askerlere sivil yargı yolunu açma ve hukuk zırhından kurtulma girişimini ortaya çıkarmıştır. Daha öncesinde böyle bir girişim hükümet tarafından yasa olarak çıkarılmış ancak Anayasa Mahkemesi'nin anayasanın 145. maddesini dayanak göstererek yasayı anayasaya aykırı bularak iptal etmesiyle sonuçlanmıştı. Şimdi bahsi

geçen anayasa maddesi değiştirilmekte ve devletin güvenliğine, anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı suçlara ait davalar her halde adliye mahkemelerinde görülür ibaresi anayasaya eklenmek istenmektedir. Hukuk önünde herkesi eşit ve hesap verir hale getirecek olan bu düzenleme için referandumda Evet denilmelidir.

9. Anayasa değişikliği paketindeki diğer bir madde ise Anayasa Mahkemesi'nin yapısını değiştirmeyi öngören, paketin 16. anayasanın 146. maddesidir. Bilindiği gibi Türkiye'de Anayasa Mahkemesi 2007 yılından günümüze en çok tartışma konusu olan anayasal kurumdur. Değişik kararlarda göstermiş olduğu tutum kamuoyunu oldukça meşgul etmiş hatta Türk siyasetine yön vermiştir. 2007 yılında "367 kararı", 2008 yılında anayasanın 10. ve 42. maddesinde yapılan anayasal değişikliğin iptal edilmesi ve son olarak 2010 yılında referanduma götürülmek istenen anayasa değişikliği paketine esastan görüşüp müdahale etme yetkisini kendisinde görmesi bu kararlara örnek olarak gösterilebilir. Özellikle muhalefetin parlamentoda sayıca yetersiz olduğu için gerekli direnci gösterememesi sonucu sıkça başvurdukları bir kurum haline gelen Anayasa Mahkemesi'nin üye sayısı, üyelerin görev süreleri ve bazı görev yetkileri değiştirilmek istenmektedir. Üye sayısı 11 asıl 4 yedek üyeden 17 asıl üyeye çıkacak ve 3 üyeyi parlamento

Başbakan R. Tayyip Erdoğan, Bülent Arınç, Genelkurmay Başkanı İlker Başbuğ

seçecektir. Gelişmiş batı demokrasilerinde Anayasa Mahkemesi görevini yapan kurumlara seçilmiş organlar üye seçmektedir. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri'nde 9 üyenin tamamına, Almanya'da 16 üyenin tamamına, Avusturya'da 14 üyenin 6 asil üyesini seçilmiş organlar atamaktadır. Bu aynı zamanda seçilmiş parlamentoların yasa yapma süreçlerini denetleyen anayasa mahkemelerinin meşruiyetini arttırmaktadır. Bu açıdan yapılması öngörülen değişiklik eksik ve yetersiz olduğu halde olumlu karşılanmalıdır. Çünkü 17 üyeli bir Anayasa Mahkemesi'ne parlamentonun sadece 3 üye seçmesi kanaatimce sayıca azdır.

Bu rakamın en az 1/3 oranında olması daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Ancak her halükarda Mahkemenin yapısını azda olsa değiştirmesi pozitif bir adım olacaktır ve referandumda Evet denilmesi için önemli bir gerekçedir.

10. Anayasa Mahkemesi'nin görev ve yetkilerini düzenleyen anayasanın 148. maddesinde değişikliğe gidiliyor. Yapılması planlanan değişiklik ile vatandaşlara Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru hakkı tanınmaktadır. Olağan kanun yollarının tükenmesinden sonra tanınan başvuru hakkı bireysel hak ve özgürlükler adına oldukça önemlidir. Ayrıca Türkiye

Büyük Millet Meclisi Başkanı, Genelkurmay Başkanı, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanları ile Jandarma Genel Komutanı da görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Anayasa Mahkemesi'nin Yüce Divan sıfatıyla yargıladığı kişiler içine dâhil edilmiştir. Yukarıda da değindiğimiz gibi hukuk devletinde hangi makama mensup olursa olsun herkes kanunlar önünde hesap vermelidir ve bu durum şeffaf, modern devlet anlayışının bir gereğidir. Bu nedenle referandumda Evet oyu kullanılması gereklidir.

11. Son dönemde Anayasa Mahkemesi'nden sonra Türkiye'de en çok tartışılan kurum Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu (HSYK) olmuştur. Tartışmaların ortaya çıkması ise son dönem iddia edilen darbe planlarının ve terör örgütlerinin davaları ile başlamıştır. Çünkü bilindiği üzere HSYK'nın görev ve yetkilerinin başında hâkim ve savcı atamaları yapmak gelir. Bahsedilen davalara atanan hâkimler ve davalarda görevlendirilen savcılar HSYK'nın idari kararları ile davalarla ilişkilendirilmeleri ve sonrasında alınan kararlar HSYK'yı tartışmaların zirvesine taşımıştır. 7 üyesi bulunan kurulun üye sayısı 22 asil ve 12 yedek üyeye çıkartılması amaçlanmaktadır. Burada önemli olan nokta ise üyelerin seçim şeklidir. Anayasa değişikliği gerçekleşmesi halinde birinci sınıf hâkim ve savcılar kendileriyle ilgili tüm kararları verecek

olan HSYK'ya 10 asil ve 6 yedek üye seçebileceklerdir. Diğer bir ifadeyle kurulda temsil edilecektir. Bu değişiklik tarafsız olarak değerlendirildiğinde anayasal düzeni çökertme iddialarıyla açılan çok önemli davalara hâkim ve savcı atayan bir kurulun demokratik yelpazesini genişletecek ve bu kadar önemli sorumluluğu sadece 7 üyenin omuzundan alacaktır. Meselenin bir diğer boyutu ise HSYK üyelerinin son dönem verdikleri demecelerde yatmaktadır. Medya kuruluşlarında boy gösteren ve adeta siyasi aktör olup siyasi sorumluluk üstlenmişçesine konuşmalar yapan HSYK üyelerinin varlığı malumdur. Kendi düşüncesini ve tarafını bu kadar açık deklare eden ve siyasi görüş bildiren üyelerin kararları ile yukarıda bahsettiğimiz çok önemli davalara hâkim ve savcı atandığı takdirde toplum nezdinde bir kuşku ortaya çıkmaktadır. Hukukun temel felsefesinde tarafsızlık yatmaktadır. 'Bağımsız yargı'nın adeta slogan olduğu Türkiye şartlarında tarafsızlığın yitirilmesi göze ardı edilemez! Bu nedenle anayasa değişikliği paketine Evet denilmesi yargının tarafsızlığı açısından önemli bir adım olacaktır.

12. Referandumda sunulan anayasa değişikliği paketinde öne çıkan bir diğer değişiklik ise 1982 Anayasası'nın geçici 15. maddesiyle ilgilidir. Öncelikle bu maddeye bakalım.

12 Eylül 1980 tarihinden, ilk genel seçimler sonucu toplanacak Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin

Başkanlık Divanı'nu oluşturuncaya kadar geçecek süre içinde, yasama ve yürütme yetkilerini Türk milleti adına kullanan, 2356 sayılı Kanunla kurulan Millî Güvenlik Konseyi'nin, bu Konsey'in yönetimi döneminde kurulmuş hükümetlerin, 2485 sayılı Kurucu Meclis Hakkında Kanun'la görev ifa eden Danışma Meclisi'nin her türlü karar ve tasarruflarından dolayı haklarında cezaî, malî veya haddî sorumluluk iddiası ileri sürülemez ve bu maksatla herhangi bir yargı mercine başvurulamaz.

Bu karar ve tasarrufların idarece veya yetkili kalmış organ, merci ve görevlilerce uygulanmasından dolayı, karar alanlar, tasarrufla bulunanlar ve uygulayanlar hakkında da yukarıdaki fıkra hükümleri uygulanır.

Anayasa maddesinin kısaca açıklaması 1980 darbesini yapanlar ve 1982 Anayasası hazırlanıp yeni hükümet kuruluna kadar görev yapan Millî Güvenlik Konseyi üyeleri ve Danışma Meclisi üyelerinin bu süre zarfında yapmış oldukları eylem ve işlemlerden dolayı yargıya başvurulamaz. Diğer bir ifadeyle darbeyi yapanlar kendilerini anayasal güvenceye almış durumdadılar. Yapmış oldukları darbenin hukuksuz olduğunun farkında oldukları için kendi anayasalarında kendilerini koruma adına bu maddeyi anayasaya eklemişlerdir. Demokrasi, insan hakları, hukuk devleti ve hukukun üstünlüğüyle hiçbir şekilde bağdaştırılamayacak olan bu durumun düzeltme fırsatı 12 Eylül

referanduma ile milletin eline geçmiştir. İktidarı çeşitli bahanelerle silah zoruyla ele geçiren darbeci zihniyet ile demokrasi karşı karşıyadır. Bir gerçek var ki Türkiye tarihiyle hesaplaşabilmek için otuz yıl beklemek zorunda kalmıştır. Otuz yıl sonra referandumda evet çıkması halinde darbecilere yargı yolu açılacaktır. Tabi ceza hukuku açısından bu ne kadar olanaklıdır tartışması ise referandumdan sonra başlayacaktır. Ancak somut bir yansıması olsun ya da olmasın zihinsel olarak millet tarihiyle yüzleşmiş olacak ve darbe zihniyetiyle hesaplaşabileceklerdir. Bu nedenle referandumun sunulan anayasa değişikliği-ne Evet denilmelidir.

Değerlendirme

Parlamentoda başlayan ve sokağa kadar yansımış olan fikir ayrılığı ve tartışmalar ışığında Türkiye referandumu gidiyor. Muhalefetin "AK Parti anayasası, hukukun siyasallaşması, yargıyı ele geçirmek, dayatma anayasa, anayasaya aykırı anayasa" gibi argümanlarla karşı çıktığı paket milletin önüne gelecek ve son kararı millet verecektir. Bu yazımda muhalefetin karşı çıkmasına neden olan argümanları çürütme çabasına girişmedim. Bunun yerine anayasa değişiklik paketine kanaatimce neden evet denilmesi gerektiğini paketten öne çıkan değişiklikleri açıklama yolunu tercih ettim. Çünkü paketi basitleştirme yolunu tercih ederek bunun üzerine

siyasetlerini oluşturan muhalefet partilerinin yanlış bazı önemli maddeleri yok sayarak sadece paketteki iki maddeye karşı çıkmalarıdır. Aslında bu maddeler parlamento görüşmeleri sırasında üçtü. Ancak siyasi partilerin kapatılmasını yeniden düzenleyen madde parlamentoda yeterli çoğunluğu almayıp 330 altında kaldığı için paketten düşmüş oldu ve muhalefette Anayasa Mahkemesi'ni ve Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun yapısını değiştiren maddeye karşı çıkarak bu değişikliği garip bir şekilde anayasaya aykırılık iddiasıyla Anayasa Mahkemesi'ne taşıdılar. Anayasa Mahkemesi yetkisi olmadığı halde sadece iki cümleyi paketten çıkartarak referandumun sunulmasına bir anlamda izin verdi. Bir ağaca takılıp tüm ormanı görmeyen bir tavırla özellikle yukarıda sıraladığım özgürlükleri genişleten değişiklikleri sanki hiç yokmuş gibi göç ardı ederek muhalefetin meydanlara inmesi millet tarafından nasıl karşılanacak referandumda göreceğiz. Meselenin diğer boyutu ise kendi seçmenlerinin karşısına çıkarken toplumun değişik tabanlarından beslenen siyasi partiler bir çizgide buluşmuş oldu: REFERANDUMA HAYIR. Bu durumu kendi tabanlarına izah etmeleri noktasında yaşayacakları zorlukların konusuna referandumu az bir süre kalması açısından girmiyorum. Ancak bu durumun asıl sonucu yaklaşan ve 2011 yılın-

da yapılacak olan genel seçimlerde göreceğiz. Millet referandum sürecini takip edecek ve kendi partilerinin tutumunu beğenip beğenmemeye noktasında düşüncesini 2011 genel seçimlerinde sandığa yansıttacaktır.

Sonuç olarak 12 Eylül referandumunu sistemle yüzleşme veya hesaplaşma olarak görmek yanlıştır. Sisteme, cumhuriyetin temel değerlerine ve bağımsız yargıya zarar veriyor gibi lanse etmek doğru değildir. Bundan daha ziyade özgürlükleri genişletmesi, darbe zihniyetiyle hesaplaşma ve anayasal kurumları daha meşru ve demokratik yapıya kavuşturması açısından referandum son derece önemlidir. Türk halkı bu tartışmaları yakından takip etmektedir. Miting alanlarında anayasa değişikliğini farklı siyasi polemik konusu haline getirmek ve anayasayla hiç ilgisi bulunmayan kişisel hesaplara dökmek millet nezdinde olumlu karşılanmaz. Nitekim millet kararını 12 Eylül akşamı vermiş olacaktır. Referandum sonucunda milletin kararı ne olursa olsun anayasa değişikliğini savunan veya karşı çıkanların yapması gereken millete saygı duymaktır.

1 Ombudsmanlık kurumu üzerine yapılmış geniş kapsamlı bir çalışma için Hkz. Kemal Özden, Ombudsman, İstanbul: Tasam Yayınları, 2005.

2 Kemal Özden & Ertuğrul Gündoğan, "Ombudsmanlık Sistemi: Tanımı, Tarihi Gelişimi, Dünyadaki Uygulamalar ve Türkiye'deki Uygulanabilirlik Tartışmaları", Türkiye Gündüğü, Sayı: 62, Eylül-Ekim 2000, s. 49